doktriini.fi

Kansalaisjärjestöt uutta sote-Suomea rakentamassa

Dosentti Jorma Niemelä

Uudenmaan sote-järjestöjen tulevaisuusfoorum

Helsinki 2.10. klo 10

Aluksi kiitos Laura Suurlalta

HS 23.9.2019

Täytän pian 34 vuotta, ja olen lukiosta valmistumisen jälkeen joutunut lähes jatkuvasti ja pääasiallisesti elämään erilaisilla tuilla. Lihasten spastisuutta ja pakkoliikkeitä aiheuttava hermostoperäinen liikehäiriösairaus servikaalinen dystonia, pitkittynyt keskivaikea masennus sekä erilaiset ahdistuneisuushäiriöt ovat pitäneet huolen siitä, että minulla ei ole ollut mahdollisuutta osallistua täysipainoisesti tämän yhteiskunnan tukemiseen vielä oikeastaan koskaan. Kuitenkin minut on moneen kertaan nähty kokonaisvaltaisesti ihmisenä. Näin on ollut myös sellaisten henkilöiden kohdalla, jotka ovat tehneet tukipäätöksiä tapaamatta minua.

Olen usein liikuttunut siitä, että juuri minulle on annettu mahdollisuus parantua ja eheytyä mahdollisimman toimintakykyiseksi, onnelliseksi ja onnistumista omasta elämästään kokevaksi ihmiseksi. Kelan päätös psykoterapian

Niin, mikä onkaan ongelma?

”(Niukkuuskyselyn) vastaukset sisältävät paljon kuvauksia psyykkisestä kuormittuneisuudesta, huonosta koetusta terveydestä, yksinäisyydestä ja heikosta elämänlaadusta…

Vastauksista heräsi myös huoli ylisukupolvisesta jatkumosta, pysyvästä huonommuuden ja arvottomuuden kokemuksesta sekä näköalattomuudesta.”

(Wiens ym. 2019b / tiedot niukkuuskyselystä)

Hyvinvointivaltion ja kansalaisyhteiskunnan liitto

- Yhteiskunnassa on Eräsaaren mukaan silti paljon erilaista ekskluusiota. Yhteiskunta kipuilee osallistumattomuuden, kuulumattomuuden ja syrjään jäämisen kanssa. Syntyy inkluusioparadoksi: Mitä pidemmälle inkluusio hyvinvointivaltiossa etenee, sitä syvemmät ovat ekskluusion varjot.

Hyvinvointivaltio on inkluusion instrumentti (Eräsaari 2005)

Universalismin yksi keskeinen haaste liittyy yksilöiden ja erityisryhmien huomioimiseen (Anttonen ja Sipilä 2010).

- Julkisissa organisaatioissa professiot soveltavat yleisiä kriteerejä avun luo pääsemiseksi. Universaaleiksi tarkoitettujen järjestelmien kompastuskiveksi muodostuu kirjoittajien mukaan näin kyky ymmärtää kulttuurista moninaisuutta ja erityisryhmiä.

- Hyvinvointivaltio tarvitsee universalismin toteuttamiseksi yhteistyökumppaniksi ja kriittiseksi sparraajakseen kansalaisyhteiskunnan järjestöjä, jotka edustavat ja puolustavat erityisryhmiä.

Hyvinvointivaltion ja järjestöjen kumppanuus universalismin ja inkluusion toteuttamisessa (Niemelä 2019).

Kaikki mukaansa ottava yhteiskunta

Unelma inklusiivisesta yhteiskunnasta

- Inklusiivisella yhteiskunnalla tarkoitetaan yhteiskunnan rakentamisen tapaa ja päämäärää, jossa jokaisella kansalaisella ja kansalaisten muodostamilla ryhmillä on osallisuuden ja toimijuuden mahdollisuus sekä mahdollisuus tarvitsemaansa turvaan ja tarvitsemiinsa palveluihin ja jossa kaikilla kansalaisilla on tarvittaessa puolestapuhuja (Niemelä 2019a).

Paikallinen tavoite ja toimintatapa

- Tavoitteena on siis luoda osaaminen ja voimavarat yhdistäen inklusiivisia, älykkäitä toiminta- ja palvelukokonaisuuksia kaupunginosiin ja kyliin, joissa voimaannutetaan kansalaiset ja kansalaisyhteiskunta, yhdistetään kaikkien eri toimijoiden kyvykkyys ratkaista sosiaalisia, terveydellisiä ja koulutuksellisia ongelmia, siirretään painopistettä ehkäisevään otteeseen ja joissa hyödynnetään tekoäly ja teknologia (Niemelä 2019b).

doktriini.fi

Järjestöjen olemassaolon idea, palvelut ja volyymit

Järjestöt yhteiskunnassa

Miten järjestöjen koko toimintarepertuaarin saisi mukaan uudessa sotessa?

Volyymit

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen kokonaisuus	
1,3 MILJ. JÄSENTÄ	0,5 milj. vapaaehtoista
260 000 vertaistukijaa	50 000 ammattilaista

1029 palvelutuotanto-järjestöä	70 järjestöomisteista yhtiötä	2000 toiminta-yksikköä
37000 työntekijää	5000 palvelua	Noin 1,7 mrd. liikevaihto

doktriini.fi

Pari huomiota kaikista sote-alalla toimivista järjestöistä

Useimpien järjestöjen kolme keskeisintä ongelmaa: 1. Päätöksenteko, 2. päätöksenteko ja 3. …arvaa mikä?

Historia
- Mission luova tulkinta tähän päivään

Tulevaisuus
- Nykyisen toiminta- ja tulevaisuus-ympäristön luotaus

Strategia
- Maksiimin maksi-maalinen toteutus*)

Päätös
- Päätös ajassa ja ajoissa

*) Yhteisön strategia on alkuperäisen mission hyödyntävä ja eri intressien kentässä jäsennetty *ajattelun ja toiminnan perusjäsennys* (maksiimi), joka antaa yhteisön *tarkoituksen toteutumiselle* suurimman mahdollisen (maksimaalisen) toimintakentän. (Niemelä 2019)

Nyt jos koskaan järjestöt eivät saa olla osa ongelmaa – niiden on oltava osa ratkaisua!

- Kolme syytä, miksi järjestöjen on oltava luomassa ratkaisuja.
  1. Julkinen talous ja sen kautta myös sosiaali- ja terveydenhuollon rahoitus ajautuvat vääjäämättä kriisiin ilman uusia ratkaisuja.
  2. Monet, varsinkaan ns. ilkeät ongelmat eivät ratkea yksistään julkisilla palveluilla (ks. Möttönen 2019).
  3. Järjestöt tukevat yhteiskunnan kestokykyä (resilienssiä) kriisitilanteissa, kun niiden tavoite ei ole hyötyä kaikista toiminnoistaan.
- Järjestöjen on nyt löydettävä aivan uusi vaihde kehitys- ja innovaatiotoiminnassaan.
  - Järjestöjen huolipuhe liittyy (ymmärrettävästi) usein järjestöjen omaan asemaan…
  - …mutta 90 % huolesta tulisi keskittyä ratkaisujen hakemiseen kansalaisten ongelmiin.
  - On kyettävä verkostoissa tuottamaan uusia, innovatiivisia, vaikuttavia ja kustannustehokkaita ratkaisuja, jotka on kyettävä tuotteistamaan, palvelumuotoilemaan ja istuttamaan ne – yhteistyöllä – käytäntöön.

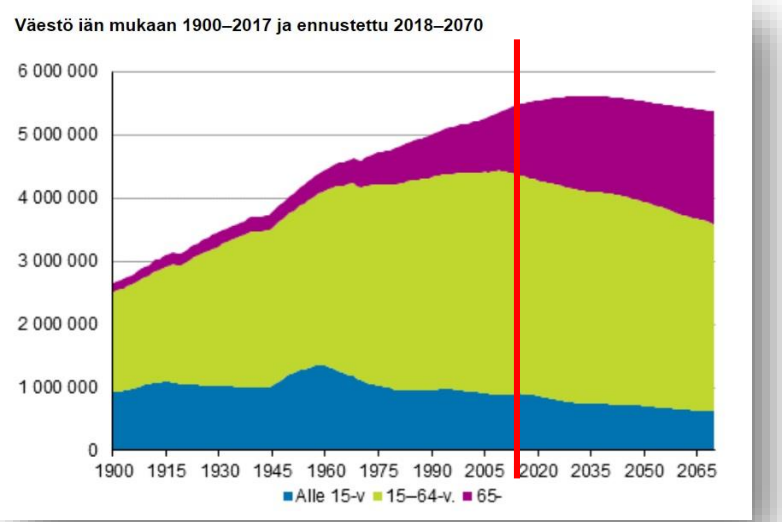

”Monet suomalaisten arkeen juurtuneet innovaatiot, palvelut ja toimintatavat ovat syntyneet järjestöjen ja vapaaehtoisten kehittämistyöstä”

(Kuitunen ja Stranius, HS 7.8.2019).

doktriini.fi

Muutamia näkökohtia järjestöjen hyte-toimintojen kehittämiseen

Paikallisen toiminnan helpottaminen

- Kansalaistoiminnasta tulee ajasta ja paikasta riippumatonta, lyhytjänteisempää ja kampanjakeskeisempää sekä verkon myötä nopeatempoisempaa ja monimuotoisempaa. (Stranius ja Laaksonen 2011.)
  - Osa vapaaehtoisista ikääntyy.
  - Kanavoituuko uusi vapaaehtoistyö järjestöjen ulkopuolelle?
  - Kenenkään suuri unelma ei liene päästä yhdistyksen jäsenrekisterinhoitajaksi!
- Paikallinen toiminta pitää tehdä niin helpoksi kuin mahdollista → liitoilla ja keskusjärjestöillä suuri vastuu. Liittojen toiminta tulee eräiltä osin *palvelullistaa*.
  - Kannattaako GDPR:än hallitsemiseen kouluttaa ja konsultoida paikallisia, vaan luoda äärimmäisen helppokäyttöisiä ohjelmia ja applikaatioita?
- Järjestöjen kannattaa hyödyntää laajemminkin uusia organisoitumis- ja toimintamuotoja, ml. *alustatalouden,* mahdollisuuksia.
- Järjestöjen tulee myös tarkastella toimintaa koko maakunnan kaikkien kuntien osalta.

Osallisuuspuheen rinnalle olisi syytä nostaa toimijuus

”Järjestöjen kansalaistoiminnan vaara on se, että ne puhuvat ylhäältä kohderyhmänsä puolesta.

Järjestöjen palvelutoiminnan vaara on se, että näkevät kansalaiset vain asiakkaina tai potilaina, mutta eivät näe kansalaista aktiivisena toimijana – silloinkin kun toimijuus on vähäistä ja rajattua.

Inklusiivisen yhteiskunnan ideaalissa erilaisille ryhmille annetaan yhtäältä olemassaolon oikeus ja ääni ja toisaalta mahdollisuuksia toimijuuteen ja aktiiviseen kansalaisuuteen.”

(Niemelä 2019)

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen (hyte) kaksi perussuuntaa ja järjestöjen toiminta

Ohjelma-perustainen

Ohjelmallinen kansanterveystyö ja sosiaalipolitiikka, joilla pyritään terveyden ja hyvinvoinnin kasvuun.

Osallisuus-perustainen

Järjestöjen olemassaolo itseisarvoista Ihmisarvon, osallisuuden, toimijuuden ja yhteisöllisyyden edistämistä.

doktriini.fi

Muutamia näkökohtia palvelutuotantojärjestöjen kehittämiseen

Karkea palvelutuotannon ”kuntokartoitus”

1029 palvelutuotanto-järjestöä	70 järjestöomisteista yhtiötä	2000 toiminta-yksikköä
37000 *työntekijää*	5000 palvelua	Noin **1,7 mrd.** liikevaihto

Mikään taho ei ole ollut niin kelvottomalla hoidolla kuin tämä! Miksi?

- *Yhteistoimintaa ei ole voitu tehdä veikkausvoittovaroilla eikä muuta rahoitusta ole etsitty.*
- *Kukaan ei ole analysoinut tarvetta riittävästi.*
- *Jakkupukuosasto jopa vierastanut haalariosastoa.*

Kolmannes erinomaisessa kunnossa → Eräät järjestöt saaneet jopa kärkisijoja vertailuissa

Kolmannes hyvässä kunnossa → …mutta tarvitsee sparrausta ja yhteistyötä

Kolmanneksella vaikea tai jopa kriittinen tilanne → Palvelut, hallitus tai kiinteistöt tarvitsisivat remonttia

Kannattaako kaikki tehdä 1100 kertaa?

Alusta – niin että järjestö voi keskittyä oleelliseen

- Tavoitteena on se, että pyörän perusrakennetta ei tarvitse keksiä jokaisessa maakunnassa uudestaan ja erikseen.
  - Selkeä malli ja suunniteltu perusprosessi joustaa maakuntien tarpeiden mukaan.
  - Juridisten ja taloudellisten vastuiden yksilöinti alkuvaiheessa tärkeää.
- Moni järjestö tekee nyt vain alleviivatun tai sinisen alueen.
  - Alustapalvelun kautta tuodaan uuden soten edellyttämät toiminnot ja yhteistyön.
  - Alustapalvelu ei ole ”keskusjärjestö”.

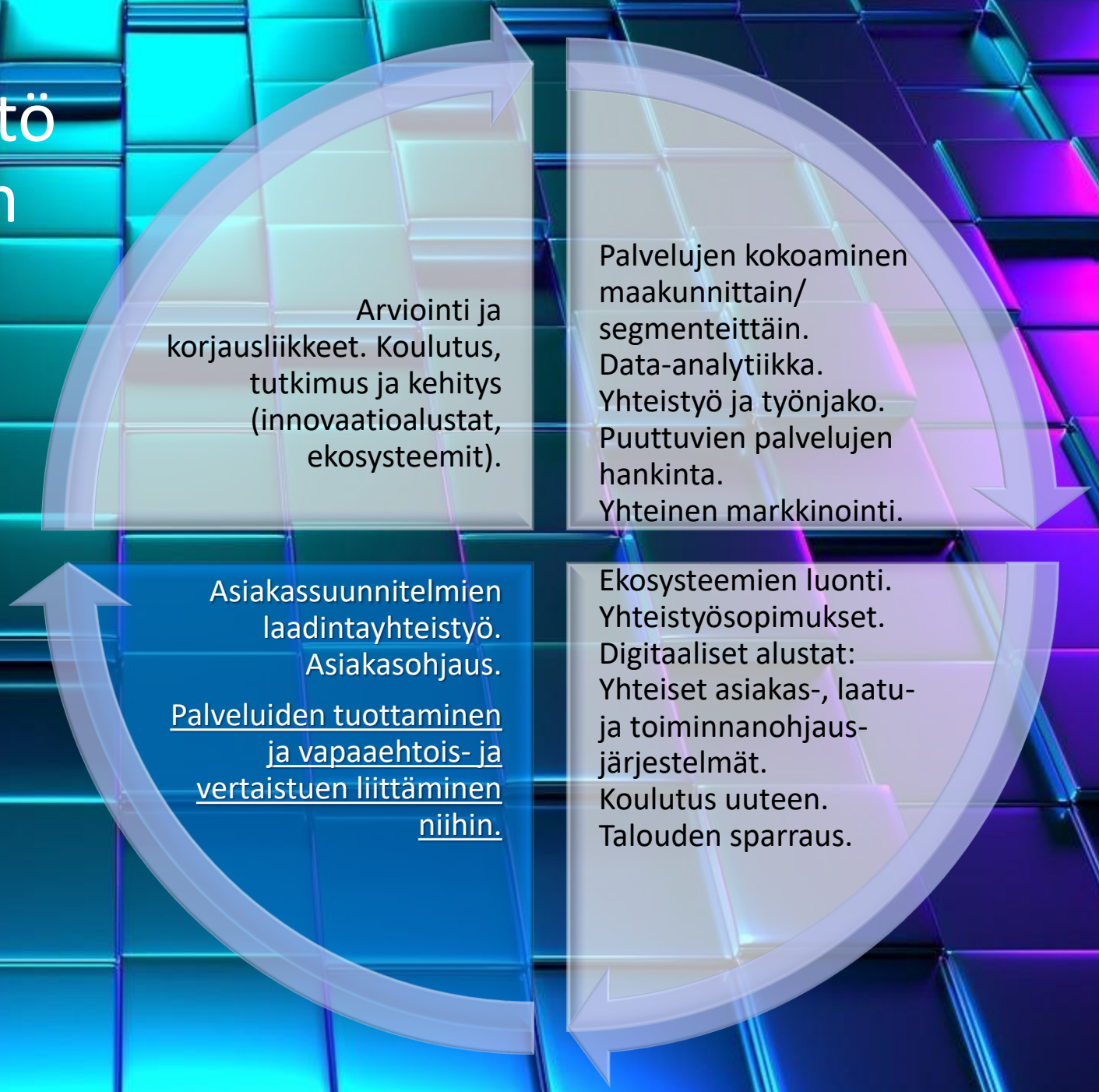

Löytyykö 1100:lle Valvira-luvilla toimiville sote-järjestöille ja niiden yhtiöille yhteinen marssin tahti?

- Palvelutuotantojärjestöjen on ryhmityttävä yhteistoimintaan (Särkelä 2016, Niemelä 2019).
  - Monet keskusliitot STEA-rahoituksen vankeja. Eikä jakkupukuosasto aina ehkä ymmärrä haalariosaston haasteita.
  - Perinteisten liittomallien sijasta tarjolla moderneja alustatalouden malleja mm. liittyminen Alustapalvelu Sociala Oy:hyn.
  - Luotava järjestelmä, jossa tietyn maakunnan järjestöt kutsuvat naapurimaakunnan järjestöä apuun, jos ei ole tietyntyyppistä erityisosaamista itsellä.
  - Järjestöt kilpailevat toisiaan (ja itsensä) hengiltä, kun ei huomata hankintalainsäännön suomia mahdollisuuksia yhteisestä esiintymisestä.
  - Hankintayksiköiden (kunnat / maakunnat) tulisi käyttää luovasti hankintalain suomia uusia mahdollisuuksia.
- Skaalaongelmiin on mahdollista löytää ratkaisu alustapalvelun kautta.
  - Socialan hankintarengas ja Socialan digitaalisten palvelujen kehittäminen järjestön yhteiskehittämisprosessina.

doktriini.fi

Pari näkökohtaa soten rakentamiseen

Jorma Niemelä

Inklusiivisen kokonaisuuden johtamisessa tarvitaan kaikkia hallinnon toteutustapoja

(Ks. Möttönen & Niemelä 2005)

1 → 2 → 3

1

Hallinto

Perinteinen hallinto

- Perinteinen byrokraattinen ja hierarkkinen hallinto.
- Sillä on edelleen paikkansa hallintovarman päätöksenteon osana.

2

Markkinat

New Public Management

- Julkisen hallinnon tehtäviä markkinoiden hoidettavaksi. Kilpailutus ja sopimukset.
- Hallinnossa käyttöön yrityselämän johtamis- ja organisoitumistapoja.

3

Hallinta

New Public Governance

- Yhteistyö- ja verkostosuhteet, yhteisöllisyys ja kumppanuus. Perustana luottamus.
- Hallinto luo tasavertaiset kumppanuudet järjestöjen (ja yritysten) kanssa.

Yhteisö- ja solidaarisuustalouteen tarvitaan vahva ja kattava kehittämisohjelma

- PM Rinteen hallitusohjelmassa seuraavat kirjaukset hajallaan siellä sun täällä:
  1. *Järjestöjen roolia hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä vahvistetaan ja järjestöjen mahdollisuus tuottaa palveluita turvataan.*
  2. *Parannetaan yhteiskunnallisten yritysten toimintaedellytyksiä uudistamalla rahoitusta ja tarjoamalla liiketoimintaosaamista vahvistavaa tukea.*
  3. *Edistetään osuuskuntamuotoista yritystoimintaa.*
  4. *Tavoitteena on, että nykyiseen kolmannen sektorin palkkatukeen kytketään vahva yksilöllinen tuki, työkyvyn kartoitus ja muut palvelut siten, että mallista tulee uusi tuki avoimille työmarkkinoille siirtymiseen… Kolmannen sektorin palkkatuesta poistetaan työllistämistä estävä 4000 henkilötyövuoden rajoite.*
- Mutta kirjaukset ovat siis hajallaan! Ehdotan, että yhteisö- ja solidaarisuus-talouteen luodaan kattava kehittämis-ohjelma.

Sosiaalityössä tarvitaan suurta ja pientä politiikkaa

(Möttönen 2019)

”Paikallistasolla tarvitaan yhteistoimintaverkostoja, joissa ongelmien ilkeät piirteet tunnistetaan ja niistä koituvia seurauksia helpotetaan.

Onnistunut hyvinvointipolitiikka on suuren ja pienen politiikan sekä kesyjen ja ilkeiden ongelmien ratkaisukeinojen yhdistelmä. Pienessä politiikassa kohdataan paikallistasolla isojen ikeiden ongelmien seurausvaikutuksia.

Paikalliset olosuhteet kuten työn puute, asunnottomuus ja yksinäisyys synnyttävät tilanteita, joista kehittyy ilkeiden ongelmien kasvualustoja.

Ilkeitä ongelmia lähestyttäessä on katse kohdistettava paitsi palvelujärjestelmien toimivuuteen myös ihmisten välisiin kontakteihin.

Ilkeistä ongelmista kärsivät eivät useinkaan oma-aloitteisesti tule palvelupaikkoihin eivätkä kiinnity asiakassuhteisiin. Haavoittuvassa asemassa oleville ihmisille ovat merkityksellisiä avoimet ovet ja matalat kynnykset. Tällaisiin tiloihin ihmiset voivat tulla ilman häpeän tunnetta kohtaamaan vertaisiaan ja luomaan suhteita auttaviin ihmisiin.”

Asiakassegmentit ja sosiaalityö

- Osa kansalaisista saa avun selkeillä ja toimivilla digitaalisilla palveluilla tai vastaanotolla, koska heillä on omia voimavaroja ja lähipiirin tukea (A). Suuri osa hoituu jo Kelan toimeentulotukipalveluna.
- Jos omat ja lähipiirin voimavarat ovat tukena, moninainen ryväs sairauksia ja sosiaalisia ongelmia edellyttää ”vain” moniammatillista yhteistyötä ja selkeitä palvelupolkuja (B).
- Mikäli arjen hallinta on vaikeaa ja ongelmiin liittyy yksinäisyyttä ja osattomuutta (ekskluusio), tarvitaan osallistavia yhteisöjä ja tukea toimijuuteen (inkluusio) (C).
- Mitä heikoimmat ovat omat voimavarat ja mitä vähemmän on lähipiirin tukea ja mitä moninaisemmat – ja jopa mitä ilkeimmät – ongelmat ovat, sitä laajempi asiantuntija-, viranomais- ja vapaaehtoisverkosto on kudottava (D).
- Nelikentän muotoilussa apuna Pirkanmaan valmistelu (http://www.pirkanmaa.fi/wp-content/uploads/Esivalmistelun-sote-loppuraportit.pdf)

Olisiko universaalia hyvinvointivaltiota rakennettava sotessa sosiaalityön osalta inkluusioidealla?

(Niemelä 2019a)

- Uusi hallitus painottaa ohjelmassaan vahvoja sotekeskuksia.
  - Sosiaali- ja terveydenhuollon integraatio voi toteutua hyvin.
  - Sosiaalisia ongelmia ei korjata kuitenkaan viraston tyhjiössä vaan siellä missä ne ovat syntyneet – tarvitaan integraatio paikallisten yhteisöjen toimintaan.
- Ehdottamani verkostomalli edellyttää hyvinvointivaltion ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyötä (teoriapohjaa ks. Möttönen & Niemelä 2005).
- Lainsäädännön on avattava tälle mahdollisuuksia.

Polkuja uuteen ajatteluun

Osallistavan sosiaaliturvan kokeilun tulokset (THL)

Ekososiaalisen työn kehittämishankkeen tulokset (JyU)

Yhteisö- ja solidaarisuustalouden mahdollisuudet (EU)

Inklusiivisen yhteiskunnan rakentaminen (Niemelä 2019)

Yhteensovittavan johtajuuden idea (ks. mm. Perälä ym. THL 2012, Määttä 2019)

Ilkeiden ongelmien analyysi (Möttönen 2019)

Asiakassegmentoinnin uudet mahdollisuudet

Sosiaalityö tulevaisuuden sotekeskuksissa

Data-analytiikka * Tekoäly *
Tietojärjestelmät

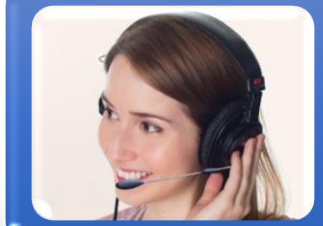

Toimivat digitaaliset, verkko- ja vastaanottopalvelut

- Helppo pääsy, nopeat ratkaisut
- Tarvittaessa tehostettu yksilötuki
- Tarvittaessa kiinnipitävä ohjaus moniammatillisiin yhteistyörakenteisiin ja/tai osallistaviin yhteisöihin

Moniammatilliset yhteistyörakenteet

- Aito yhteistyö, aidot palvelujen integroinnit soten sisällä ja muiden toimijoiden (KELA, asunto-, työllisyys-, rikosseuraamus-, sivistys- ja muut tahot sekä esim. järjestöjen erityispalvelut) kanssa → Yhteensovittava johtaminen
- Palveluiden hankinta (ostopalvelut, asiakasseteli, hebu)

Yhteistyö osallisuutta ja toimijuutta edistävien yhteisöjen kanssa

- Kumppanuus paikallisyhteisöjen kanssa
- Yhteistyö erityisjärjestöjen kanssa
- Autenttista tietopohjaa (datan lisäksi) rakenteelliselle sosiaalityölle

Vanhuspalvelut

Päihde- ja mielenterveys-palvelut

Vammaispalvelut

Jne...

Jaotus voi olla myös esim. ikäkausipohjainen, väestöryhmäpohjainen tai ilmiöpohjainen

doktriini.fi

Tulevaisuusfoorum: Millainen on tulevaisuus?

Tomas Nemelä

Tiivistys

1. Merkittävä osa kansalaisjärjestöjen tulevaisuuden menestystekijöistä on järjestöjen itsensä käsissä.
   - Tässä esityksessä on ollut joitakin aineksia siihen, miten järjestöt voivat olla osa ratkaisua, ei osa ongelmaa.
2. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa niin sosiaalityön kuin järjestöjenkin on pelkän kritiikin sijasta tarjottava selkeitä, toimivia mallinnuksia.
   - Tarvitaan syvää ymmärrystä sosiaalisten ongelmien synnystä sekä niiden lievennys- ja ratkaisumalleista.
3. Yhteiskunnassamme tarvitaan konkreettista kehittämisohjelmaa yhteisö- ja solidaarisuustaloudelle sosiaalisten, ekologisten ja alueellisten ongelmien ratkaisemiseksi.

doktriini.fi

Doktriinin mentorointi-, koulutus-, konsultointi-, konseptointi- ja tutkimuspalveluita ovat käyttäneet ministeriöt, maakunnat, kunnat, järjestöt, liitot, tutkimuslaitos ja korkeakoulut.

jorma.niemela @doktriini.fi ● puhelin 0400 200760 ● Twitter @Jorma_n